

УДК 347.19:267(477)~1917/21"

Ю. В. Кривенко

ДО СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ (1917-1921 рр.)

В наш час в Україні проходить формування громадського суспільства, закладаються основи демократичних суспільних відносин. В зв'язку з цим велике значення для майбутнього нашої держави набуває характер відносин між віруючим та невіруючими, між різними релігійними віросповіданнями та їх відносин з державою в особі законодавчої та виконавчої влади.

В Україні до встановлення радянської влади ситуація була набагато складнішою, ніж в Росії, і в подальшому вона також мала свою специфіку.

У 1914 р. в Україні діяло 8606 парафій, які обслуговувало 32246 священників. На території 9 губерній налічувався 131 монастир, де проживали 4691 чернець та 10331 послушник. Окрім цього, релігійні потреби населення задовольняли 3174 уніатські церкви та 79 монастирів УГКЦ [1].

Після того як імператор Микола II у 1917 р. зрікся престолу, Тимчасовий уряд розпочав свою діяльність з прийняття постанови від 7 березня 1917 року, згідно якою були скасовані станові, віросповідальні та національні обмеження. При цьому привілейований стан Російської православної Церкви зберігався.

Тимчасовим урядом від 2 серпня 1917 року була видана постанова «Про свободу совісті». Згідно до якої, громадяни мали право сповідувати будь-яку релігію, без переслідувань та обмежень, дозволявся вільний перехід до інших релігій без спеціальних дозволів, становище людини не залежало від її віросповідання.

Після жовтневих подій 1917 року релігійні організації, зокрема Церква втратили своє панівне становище, «так як не могла співіснувати з антирелігійною за своєю суттю радянською державою.» Церковні структури витіснялися з усіх сторін народного життя.

В Росії після 1917 року законодавство про релігійні організації характеризувалося тим, що не визнавало за релігійними організаціями статусу юридичної особи і обмежило їх право власності на майно. Так згідно з Декретом РНК РРФСР від 23 січня 1918 року «Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви», «ніякі церковні і релігійні товариства не мають права володіти власністю. Правами юридичних осіб вони не наділяються». Цей же Декрет визначав, що все рухоме і нерухоме майно релігійних організацій визначалось народним скарбом. До категорії «народного скарбу» були віднесені культові будівлі і предмети богослужбового призначення, які надавалися державою в безоплатне користування релігійним організаціям [2].

За доби Центральної Ради Церква не була відокремлена від держави, а її справами займалось генеральне секретарство (міністерство) внутрішніх справ, де існував департамент сповідань. Вказане міністерство визнавалось органом здійснення прав державного суверенітету відносно всіх Церков та конфесійних громад, що існували на Україні, такий суверенітет реалізовувався у формах:

- а) нагляду над зовнішньою стороною життя церков і релігійних громад;
- б) охорони останніх;
- в) допомоги їм «в міру їх значення в культурному житті України» [3].

Центральна Рада ухвалила декрет про землю, згідно з яким монастирські та церковні землі переходили в розпорядження земельних комітетів, що поставило в опозицію до нової влади багатьох представників православного уніатського кліру та єпископату [4].

З часом, передбачалося створити центральний орган найвищого центрального керівництва, визначити стосунки держави і Церкви у конституції. Прагнення Центральної Ради відокремити Церкву від держави, проголосити релігію приватною справою не були здійснені.

Революційні події похвалили не лише соціально-політичне, а й церковне життя в Україні.

Період Гетьманської республіки характеризується проголошенням Православної Церкви «первенствующою конфесією Української держави».

Гетьманський уряд тримав руку на пульсі релігійного життя. У «Законі про тимчасовий державний устрій України» (29 квітня 1918 р.) другий розділ називався «Про віру». У першому його параграфі закріплювалося пріоритетне становище в суспільстві православної Церкви, а в другому проголошувалося, що «всі, не належні до православної віри громадяни Української держави, а також всі мешканці на території України користуються... свободним відправленням їх віри і богослужіння по обряду своєї».

Спеціальне законодавство регулювало різні сторони релігійного життя і стосунків між державними та церковними інституціями. Православна Церква дістала суверенність у вирішенні питань внутрішньої діяльності. Міністр сповідань і його представники на місцях мали бути православними. Держава стояла на захисті інтересів православної Церкви: гарантувалося вшанування найбільших православних свят і передбачалося суворе покарання за дії, що кваліфікувалися як святотатство, штатний причт звільнявся від військової служби; церковні організації одержували статус юридичних осіб; церковні посади прирівнювалися до державної служби. За віковою традицією державні нормативи про шлюб і розлучення узгоджувалися з православним церковним правом, а церковні метричні книги прирівнювалися до актів цивільного стану [5]. Церковні школи користувалися такими ж правами, як і державні. До того ж Церква мала наглядати за релігійною стороною виховання учнів будь-яких шкіл і за викладанням Закону Божого. Матеріальна підтримка Церкви з боку держави здійснювалась через асигнування коштів на релігійні потреби, а також введенням спеціальних зборів і податків.

Церковні збори мали скликатися лише за згодою державної влади, представники якої обов'язково запрошувалися на такі засідання, посередником між Собором і вищою державною владою визнавався міністр сповідань, який висловлював свої міркування щодо рішень церкви і міг їх опротестувати до Собору. Посади єпископів заміщувалися лише за згодою державних органів, тобто вони обиралися із списку, ухваленого урядом [6].

Гетьманський уряд в зв'язку з цим вирішує питання державного утримання церковних інституцій і церковнослужителів [7]. Отже в цей період церковні інституції та священнослужителі отримують грошове утримання, намагаються вирішити питання стосовно церковної землі та монополії церковних свічних заводів.

На нараді в Міністерстві сповідань в 1918 р. було вирішено про необхідність грошового утримання духовенства, залишення церковної землі, увільнення від військових реквізицій будівель і майна церковних інституцій, повернення евакуйованих дзвонів, «створення спеціальної комісії з реєстрації та її активної діяльності, та про негайне створення «центрального церковного органу на Україні».

В цей період Українська Церква зазнала значних збитків, частина церковного майна була вивезена з України під час революційних подій. В 1918 була створена комісія, яка мала завдання «розглянути справу культурного майна Української Церкви в широкому розумінні цього слова». Українська держава ініціювала повернення з Росії евакуйованого туди та вивезеного радянськими військами українського церковного майна: коштів церковних установ; культурно-церковних речей із столичних та інших музеїв, бібліотек, архівів. Державна комісія Міністерства сповідань наполягала «на повернення цілком всього церковного майна як речового, так і культурного, котре за різних часів вивезене з України на територію Росії і котре, незалежно від сього, взагалі має велику важність для України. У разі втрати вивезеного й загубленого або пограбування мали б бути відшкодовані збитки» [8].

Отже, слід зробити наступний висновок, що в гетьманський період в житті православної Церкви був надзвичайно плідний і повчальний. Аналізуючи вказаний період можемо визначити, що православна Церква була наділена статусом юридичної особи публічного права.

Інша ситуація склалася після революції для баптистів та євангельських християн. Всеукраїнський з'їзд баптистів 1918 року постановив просити в радянської влади дозволу на те, щоб «громада користувалася всіма правами юридичної особи з усіма громадянськими правами по придбанню і відчуженню майна і представництва як на суді, так і в усіх урядових і громадських установах, куди посилас свої уповноважених» [9]. Звергання баптистів залишилося без відповіді.

Влада Директорії «Основним державним законом УНР» закріпила незалежність православної церкви, проголосила свободу віри, визначила рівноправ'я всіх віросповідань.

1 січня 1919 р. РНМ ухвалила Закон «Про Верховну Владу в Українській Автокефальній Православній Миротворчій Церкві». Проголошуючи автокефалію УПЦ, її незалежність від Московської патріархії, автори Закону вказували, що верховна церковна влада в Україні має належати Всеукраїнському Собору. Законом передбачалося, що церковна влада УАПЦ разом зі своїм адміністративним апаратом буде утримуватися на кошти з фондів державної скарбниці [10].

Таким чином, слід зробити наступні висновки: в період з 1917-1920 рр. Церква не була відокремлена від держави, а навпаки, встановлювала тісні взаємини між ними. Держава закріплювала за собою всеосяжний контроль за діяльністю

церковних інституцій. По відношенню до релігійних організацій інших віросповідань, не було вироблено єдиної думки, вони не отримували статусу юридичної особи, не підтримувалися державою, але в цілому не зазнавали репресій з боку влади.

Література

1. Рубльов О. С. Ресит О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. — К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. — С. 96
2. Отечественное законодательство 11-20 веков: Пособие для семинаров. Часть 2 (20 в) // Под ред. проф. О. И. Чистякова. — М.: Юристъ, 2000. — С. 98
3. Мата енциклопедія етнодержавознавства. — К. — ,2002. — С. 358
4. Рубльов О. С. Ресит О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. — К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. — С. 96
5. Рубльов О. С. Ресит О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. — К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999 — С. 136-137
6. Мата енциклопедія етнодержавознавства. — К. — С. 359
7. Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917-20 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського): Нав. посібник. — К.: Либідь, 1997. — С. 138
8. Ульяновський В. І. Церква в Українській Державі 1917-20 рр. (доба Гетьманату Павла Скоропадського): Нав. посібник. — К.: Либідь, 1997. — С. 142
9. Рубльов О. С. Ресит О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. — К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. — С. 123
10. Рубльов О. С. Ресит О. П. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. — К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. — С. 187

УДК 340.15(37):347.64

Д. В. Прутян

ВИДИ ОПІКИ ЗА РИМСЬКИМ ПРИВАТНИМ ПРАВОМ

У сучасній цивілістиці зустрічаються різні підходи до визначення видів опіки. Класифікація опіки на види в залежності від різних підстав (за суб'єктами, за об'єктами правової охорони, за способом охорони прав опікуваних осіб тощо) має важливе значення для з'ясування сутності інституту опіки у законодавстві України. Відомо, що відносини опіки були врегульовані ще у римському праві. Значення інституту опіки (*tutela*) за римським правом полягало у забезпеченні реалізації прав та обов'язків недієздатних громадян і громадян з неповною дієздатністю. Римські юристи приділяли значну увагу характеристиці окремих видів опіки, а тому саме їхні розробки були покладенні в основу сучасного розуміння цього інституту у більшості європейських країн, у тому числі, в цивільному праві України.

Зазначене зумовлює актуальність звернення до витоків інституту опіки з метою більш точного з'ясування його сутності, призначення та тенденцій розвитку.

Чіткої класифікації видів опіки за римським правом розроблено не було. Давньоримські юристи не могли дійти згоди щодо види опіки. Наприклад, Квинт Му-